अध्याय 4: न खलु वयस्तेजसो हेतुः

विषय-सूची 10 प्रश्नावली · 48 प्रश्न

प्रश्नावली 1	अधः प्रदत्तानां प्रश्नानां पूर्णवाक्येन उत्तराणि लिखत-	5 प्रश्न
प्रश्नावली 2	अधः प्रदत्तेषु वाक्येषु किं वाक्यं सत्यं किं च असत्यम् इति सूचयत-	5 प्रश्न
प्रश्नावली 3	अधः प्रदत्तानां संवत्सराणां शब्दानाम् अङ्कैः सह मेलनं कुरुत-	1 प्रश्न
प्रश्नावली 4	अधः प्रदत्तानि पदानि आधृत्य चित्रं दृष्ट्वा पञ्च वाक्यानि लिखत-	1 प्रश्न
प्रश्नावली 5	सन्धिच्छेदं कुरुत-	6 प्रश्न
प्रश्नावली 6	विग्रहवाक्यं दृष्ट्वा पाठ्यपुस्तकात् समस्तपदानि चित्वा पूरयत-	7 प्रश्न
प्रश्नावली 7	लङ्लकारः, क्तवतु-प्रत्ययः, स्म, क्तप्रत्ययः — एते सर्वेऽपि भूतकालं सूचयन्ति। अधः दत्तानि वाक्यानि सूचनानुसारं परिवर्तयत-	5 प्रश्न
प्रश्नावली 8	'चित्' प्रत्ययान्तपदानि प्रयुज्य रिक्तस्थाने पूर्णवाक्यं लिखत- (मञ्जूषा - कश्चित् काचित् किञ्चित् कुत्रचित् कदाचित्)	5 प्रश्न
प्रश्नावली स्वाध्याय 1	स्वाध्यायान्मा प्रमदः — युगलपदानि (अव्ययानि) प्रयुज्य रिक्तस्थानानि पूरयत-	11 प्रश्न
प्रश्नावली क्रियावान् 2	यस्तु क्रियावान् मनुजः स विद्वान् — पाठे विद्यमानानि अव्ययपदानि संगृह्य दश (१०) वाक्यानि रचयत।	2 प्रश्न

प्रश्नावली 1 — अधः प्रदत्तानां प्रश्नानां पूर्णवाक्येन उत्तराणि लिखत-

प्रश्न 1

(क) खुदीरामस्य जन्म कुत्र अभवत्?

हल

खुदीरामस्य जन्मस्थानस्य विवरणं पाठे वर्णितम् अस्ति।

उत्तर: (क) खुदीरामस्य जन्म बङ्गप्रान्ते मेदिनीपुरनामके जनपदे मोहोबनी-ग्रामे नवाशीत्यधिक-अष्टादशशततमे वर्षे दिसम्बरमासस्य तृतीये दिनाङ्के अभवत्।

प्रश्न 2

(ख) खुदीरामः किमर्थं व्यथितः भवति स्म?

हल

खुदीरामस्य व्यथायाः कारणं पाठे उक्तम् अस्ति।

उत्तर: (ख) खुदीरामः देशवासिषु जायमानान् अत्याचारान् दृष्ट्वा व्यथितः भवति स्म।

प्रश्न 3

(ग) सत्येन्द्रनाथः किम् उपदिष्टवान्?

हल

सत्येन्द्रनाथस्य उपदेशः पाठे उद्धृतः अस्ति।

उत्तर: (ग) सत्येन्द्रनाथः उपदिष्टवान्- "क्रान्तिकार्यं कर्तुं शरीरं वज्रसदृशं दृढं बुद्धिः असिधारा एव तीक्ष्णा, मनः गङ्गाजलमिव निर्मलं च भवेत् इति"।

प्रश्न 4

(घ) खुदीरामः कदा पर्यन्तं पादत्राणं न धरिष्यामि इति प्रतिज्ञातवान्?

हल

खुदीरामस्य प्रतिज्ञा पाठे वर्णिता अस्ति।

उत्तर: (घ) खुदीरामः प्रतिज्ञातवान् यत् "यावत् भारतम् आङ्ग्लशासनात् मुक्तं न भविष्यति तावत् पादत्राणं न धरिष्यामि" इति।

प्रश्न 5

(ङ) किमर्थं न्यायाधीशः आङ्ग्लाः अधिकारिणः च चकिताः?

हल

न्यायाधीशादीनां विस्मयस्य कारणं पाठे उक्तम् अस्ति।

उत्तर: (ङ) राष्ट्रभक्तस्य खुदीरामस्य मुखे भयं दुःखं वा नासीत् प्रत्युत प्रसन्नता, शान्तिः, तृप्तिः तेजः च आसीत्। तत् दृष्ट्वा न्यायाधीशः आङ्ग्लाः अधिकारिणः चापि चकिताः।

प्रश्नावली 2 — अधः प्रदत्तेषु वाक्येषु किं वाक्यं सत्यं किं च असत्यम् इति सूचयत-

प्रश्न 1

(क) देशभक्तानां जीवनं राष्ट्राय समर्पितं भवति। (सत्यम्/असत्यम्)

उत्तर: (क) सत्यम्

प्रश्न 2

(ख) निर्दयः किङ्ग्जफोर्ड् बालान् अपि दण्डयति स्म। (सत्यम्/असत्यम्)

उत्तर: (ख) सत्यम्

प्रश्न 3

(ग) खुदीरामस्य आक्रमणेन किङ्ग्जफोर्ड् मृतः। (सत्यम्/असत्यम्)

उत्तर: (ग) असत्यम्

प्रश्न 4

(घ) खुदीरामः किङ्ग्ज़फोर्ड्महोदयस्य रथस्य उपरि विस्फोटकं क्षिप्तवान्। (सत्यम्/असत्यम्)

उत्तर: (घ) सत्यम्

प्रश्न 5

(ङ) खुदीरामः बालानां सङ्घटनं कृत्वा पदयात्राम् आयोजयति स्म। (सत्यम्/असत्यम्)

उत्तर: (ङ) सत्यम्

प्रश्नावली 3 — अधः प्रदत्तानां संवत्सराणां शब्दानाम् अङ्कैः सह मेलनं कुरुत-

प्रश्न 1

(क) सप्तचत्वारिंशदधिक-नवदशशततमं वर्षम् — १. १९०५; (ख) अष्टाधिक-नवदशशततमं वर्षम् — २. १८८९; (ग) पञ्चाशदुत्तर-नवदशशततमं वर्षम् — ३. १९४७; (घ) पञ्चाधिक-नवदशशततमं वर्षम् — ४. १९०८; (ङ) नवाशीत्यधिक-अष्टादशशततमं वर्षम् — ५. १९५०

हल

संस्कृतसंख्यापदानाम् अङ्कैः सह मेलनम्। संस्कृतसंख्यापदानां यथार्थमेलनम् —

उत्तर: (क) सप्तचत्वारिंशदधिक-नवदशशततमं वर्षम् = १९४७ (३); (ख) अष्टाधिक-नवदशशततमं वर्षम् = १९०८ (४); (ग) पञ्चाशदुत्तर-नवदशशततमं वर्षम् = १९५० (५); (घ) पञ्चाधिक-नवदशशततमं वर्षम् = १९०५ (१); (ङ) नवाशीत्यधिक-अष्टादशशततमं वर्षम् = १८८९ (२)

प्रश्नावली 4 — अधः प्रदत्तानि पदानि आधृत्य चित्रं दृष्ट्वा पञ्च वाक्यानि लिखत-

प्रश्न 1

चित्रं दृष्ट्वा प्रदत्तपदानि आधृत्य पञ्च वाक्यानि लिखत।

हल

चित्रवर्णनात्मकानि वाक्यानि (नमूना-उत्तरम्); चित्रं पाठ्यपुस्तके अस्ति।

उत्तर: (क) इदम् एकस्य उद्यानस्य चित्रम् अस्ति। (ख) आकाशे सूर्यः उदेति, मेघाः पक्षिणः च विचरन्ति। (ग) उद्याने वृक्षाः पुष्पाणि च सन्ति। (घ) बालिका द्विचक्रिकां चालयति, अन्ये बालकाः क्रीडन्ति च। (ङ) अत्र सर्वत्र स्वच्छता अस्ति, दूरे च गृहाणि पर्वताः च दृश्यन्ते।

प्रश्नावली 5 — सन्धिच्छेदं कुरुत-

प्रश्न 1

(क) इत्यादयः = ... + ...

उत्तर: (क) इत्यादयः = इति + आदयः

प्रश्न 2

(ख) सर्वेऽपि = ... + ...

उत्तर: (ख) सर्वेऽपि = सर्वे + अपि

प्रश्न 3

(ग) कश्चित् = ... + ...

उत्तर: (ग) कश्चित् = कः + चित्

प्रश्न 4

(घ) प्रत्येकम् = ... + ...

उत्तर: (घ) प्रत्येकम् = प्रति + एकम्

प्रश्न 5

(ङ) वयस्तेजसः = ... + ...

उत्तर: (ङ) वयस्तेजसः = वयः + तेजसः

प्रश्न 6

(च) अचिरादेव = ... + ...

उत्तर: (च) अचिरादेव = अचिरात् + एव

प्रश्नावली 6 — विग्रहवाक्यं दृष्ट्वा पाठ्यपुस्तकात् समस्तपदानि चित्वा पूरयत-

प्रश्न 1

(क) देशस्य भक्ताः .....

उत्तर: (क) देशस्य भक्ताः = देशभक्ताः

प्रश्न 2

(ख) बालः च क्रान्तिवीरः च .....

उत्तर: (ख) बालः च क्रान्तिवीरः च = बालक्रान्तिवीरः

प्रश्न 3

(ग) वज्रेण सदृशम् .....

उत्तर: (ग) वज्रेण सदृशम् = वज्रसदृशम्

प्रश्न 4

(घ) असेः धारा .....

उत्तर: (घ) असेः धारा = असिधारा

प्रश्न 5

(ङ) मृत्युः एव दण्डः .....

उत्तर: (ङ) मृत्युः एव दण्डः = मृत्युदण्डः

प्रश्न 6

(च) न साधारणः .....

उत्तर: (च) न साधारणः = असाधारणः

प्रश्न 7

(छ) निर्गता दया यस्मात् सः .....

उत्तर: (छ) निर्गता दया यस्मात् सः = निर्दयः

प्रश्नावली 7 — लङ्लकारः, क्तवतु-प्रत्ययः, स्म, क्तप्रत्ययः — एते सर्वेऽपि भूतकालं सूचयन्ति। अधः दत्तानि वाक्यानि सूचनानुसारं परिवर्तयत-

प्रश्न 1

(क) वन्दे मातरम् इत्यादयः घोषणाः भवन्ति स्म। (लङ्-लकारः)

उत्तर: (क) वन्दे मातरम् इत्यादयः घोषणाः अभवन्।

प्रश्न 2

(ख) सत्येन्द्रनाथः खुदीरामम् उपादिशत्। (क्तवतु-प्रत्ययः)

उत्तर: (ख) सत्येन्द्रनाथः खुदीरामम् उपदिष्टवान्।

प्रश्न 3

(ग) सः नवमीं कक्षां पूर्णां कर्तुं न शक्तवान्। (लङ्-लकारः)

उत्तर: (ग) सः नवमीं कक्षां पूर्णां कर्तुं न अशक्नोत्।

प्रश्न 4

(घ) क्रान्तिवीराः आङ्ग्लानां मनसि आतङ्कम् अजनयन्। (स्म)

उत्तर: (घ) क्रान्तिवीराः आङ्ग्लानां मनसि आतङ्कम् जनयन्ति स्म।

प्रश्न 5

(ङ) प्रफुल्लः भुशुण्ड्या गोलिकाप्रहारं कृतवान्। (लङ्-लकारः)

उत्तर: (ङ) प्रफुल्लः भुशुण्ड्या गोलिकाप्रहारम् अकरोत्।

प्रश्नावली 8 — 'चित्' प्रत्ययान्तपदानि प्रयुज्य रिक्तस्थाने पूर्णवाक्यं लिखत- (मञ्जूषा - कश्चित् काचित् किञ्चित् कुत्रचित् कदाचित्)

प्रश्न 1

(क) बालकाः गच्छति। (उदाहरणम्)

उत्तर: (क) कश्चित् बालकः गच्छति।

प्रश्न 2

(ख) बालिका गच्छति।

उत्तर: (ख) काचित् बालिका गच्छति।

प्रश्न 3

(ग) फलं खादतु।

उत्तर: (ग) किञ्चित् फलं खादतु।

प्रश्न 4

(घ) लेखनी लुप्ता।

उत्तर: (घ) कुत्रचित् लेखनी लुप्ता।

प्रश्न 5

(ङ) सः आगच्छेत्।

उत्तर: (ङ) कदाचित् सः आगच्छेत्।

प्रश्नावली स्वाध्याय 1 — स्वाध्यायान्मा प्रमदः — युगलपदानि (अव्ययानि) प्रयुज्य रिक्तस्थानानि पूरयत-

प्रश्न 1

(क) सुभाषचन्द्रः वदति ..... भवन्तः मह्यं रुधिरं यच्छन्तु अहं भवद्भ्यः स्वातन्त्र्यं प्रयच्छामि ..... ।

उत्तर: (क) यदा ... तदा

प्रश्न 2

(ख) ..... अर्जुनः भीष्मद्रोणादीन् अपश्यत् ..... शोकं प्राप्नोत्।

उत्तर: (ख) यदा ... तदा

प्रश्न 3

(ग) श्रीरामः भरतम् उक्तवान् ..... जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी ..... ।

उत्तर: (ग) यथा ... तथा

प्रश्न 4

(घ) ..... भरतः अयोध्यां प्राप्तवान् ..... श्रीरामः तत्र नासीत्।

उत्तर: (घ) यदा ... तदा

प्रश्न 5

(ङ) ..... खुदीरामाय मृत्युदण्डः उद्घोषितः ..... सः प्रसन्नवदनः आसीत्।

उत्तर: (ङ) यद्यपि ... तथापि

प्रश्न 6

(च) ..... वृष्टिः भवति ..... कृषकाः सन्तुष्टाः भवन्ति।

उत्तर: (च) यदा ... तदा

प्रश्न 7

(छ) ..... खुदीरामः बालः ..... सः देशकार्यं कृतवान्।

उत्तर: (छ) यद्यपि ... तथापि

प्रश्न 8

(ज) ..... कार्यं करोति ..... फलं प्राप्नोति।

उत्तर: (ज) यथा ... तथा

प्रश्न 9

(झ) प्रफुल्ल-खुदीरामाभ्यां ..... विस्फोटकं प्रक्षिप्तम् ..... किङ्ग्ज़फोर्डः न मृतः।

उत्तर: (झ) यद्यपि ... तथापि

प्रश्न 10

(ञ) ..... अध्ययनं सुदृढं भवति ..... ज्ञानं विकसितं भवति।

उत्तर: (ञ) यदा ... तदा

प्रश्न 11

(ट) ..... खुदीरामः आङ्ग्लानां हस्तगतः ..... सः ततः बहिरागतः।

उत्तर: (ट) यद्यपि ... तथापि

प्रश्नावली क्रियावान् 2 — यस्तु क्रियावान् मनुजः स विद्वान् — पाठे विद्यमानानि अव्ययपदानि संगृह्य दश (१०) वाक्यानि रचयत।

प्रश्न 1

क्रान्तिवीराणां (भगतसिंहः, मङ्गलपाण्डे, चन्द्रशेखरः, लक्ष्मीबाई, बालगङ्गाधरतिलकः) जीवनचरितं संगृह्य एकां घटनां कक्षायां वदत।

हल

सर्जनात्मकं कार्यम् — छात्राः स्वयं कुर्वन्तु।

उत्तर: छात्राः स्वयं कुर्वन्तु।

प्रश्न 2

पाठे विद्यमानानि अव्ययपदानि संगृह्य दश (१०) वाक्यानि रचयत।

हल

पाठस्य अव्ययपदैः वाक्यरचना (नमूना-उत्तरम्)।

उत्तर: च — देशाय स्वातन्त्र्यं प्रदातुं कियन्तः ज्ञाताः अज्ञाताः च क्रान्तिवीराः आहुतिरूपेण समर्पितवन्तः। इति — तस्य जनकस्य नाम त्रैलोक्यनाथः इति आसीत्। एव — खुदीरामस्य बाल्यकाले एव तस्य पितरौ दिवङ्गतौ। अतः — अतः तस्य अग्रजया अपरूपादेव्या एव खुदीरामस्य पालनं पोषणं च कृतम्। यद्यपि — यद्यपि खुदीरामः तस्मिन् समये केवलं पञ्चदशवर्षीयः तथापि सः जनान्दोलने कूर्दितः। तथापि — यद्यपि सः किङ्ग्जफोर्ड्महोदयस्य रथः आसीत्, तथापि तस्मिन् सः नासीदेव। अत्र — खुदीरामस्य जीवनवृत्तान्तः संक्षेपेण अत्र वर्णितः अस्ति। कदाचित् — कदाचित् खुदीरामः पत्रकवितरणसमये आङ्ग्लानां हस्तगतः जातः। यदा — तस्य स्थानान्तरणं यदा मुज़फ़्फ़रनगरे जातं तदा 'सः हन्तव्यः' इति निश्चितम्। तदा — तस्य स्थानान्तरणं यदा मुज़फ़्फ़रनगरे जातं तदा 'सः हन्तव्यः' इति सशस्त्रक्रान्तिवीरमण्डलेन निश्चितम्।